

SZEMLE

KODÁLY-EMLEKKÖNYV*

(ZENETUDOMÁNYI TANULMÁNYOK, I. SZERKESZTETTE SZABOLCSI BENCE
ÉS BARTHA DÉNES. AKADÉMIAI KIADÓ)

A Magyar Népzene Tára első kötetének előszavában KODÁLY ZOLTÁN leírja azt a több mint százéztendős küzdelmet, amit a magyar népdalkutatásnak kellett vívnia, hogy a Tudományos Akadémián mint elfogadott tudományos szakág polgárjoghoz jusson és a rendszeres gyűjtés első kötetét közzétehesse. A magyar zenetudomány a felszabadulás óta igen jelentős fejlődésen ment keresztül. Ennek a fejlődésnek a jelei részben a létrejött új szervezeti keretek, mint amilyen a Tudományos Akadémia zenetudományi állandó bizottsága, a Zeneművészeti Főiskola zenetudományi tanszéke, a Tudományos Akadémia népzenekutató tudományos munkaközössége, a Lajtha László által vezetett hangszeres népzenei gyűjtés munkatársi együttese. De ha kiadványokat tekintjük is, elmondhatjuk, hogy az utóbbi években megjelent kötetek: a Népzene-tár első kötete, a Kodály Zoltán és Gyulai Ákos által sajtó alá rendezett Arany János-féle népdalgyűjtemény, Pálóczy Horváth Bartha Dénes által kiadott Ötödfélszáz énekei, és a zenetudományi tanulmányok Kodály 70. születése napja alkalmából megjelent első kötete a magyar zenetudományi kutatás eddig nem látott fejlődését inaugurálják.

Az a feladat, hogy a Kodály-emlékkönyvről ismertetést és bírálatot adjak a Bizottság előtt. A feladat megoldását elég nehézé teszi a kötet szétágazó és gazdag cikkanyaga. Bizonyos fokig polihisztornak kellene lennem, hogy az egyes tanulmányokhoz egyenként és szakszerűen hozzászólhassak, serre jólélekkel nem vállalkozhatom. Inkább azt kísérem meg, hogy az emlékkönyv zenepolitikai jelentőségét megmérjem, az egyes tanulmányokra pedig egyenként csak annyiban térek ki, amennyire főszempontom megkívánja. Elkerülhetetlenül kell majd összehasonlításokat tennem az 1943-ban, Kodály Zoltán 60. születése napja alkalmából megjelent gyűjtemény és az idei tanulmánykötet között is, hogy az eltelt 10 év zenetudományi eredményei az összehasonlításból még plasztikusabban álljanak előttünk.

A kötet tartalma — beleszámítva a Magyar Tudományos Akadémia és az 1951 őszi, első zenei hetünkön nálunk járt szovjet zeneszerzők üdvözlését

*Ujfalussy József és Klaniczay Tibor bírálat a Zenetudományi Bizottság 1953. szeptember 30-i ülésén került megvitatásra.

is — összesen 45 cikk. Leszámítva a továbbiakban ezt a két üdvözlőt, számszerint a következő nagyobb témacsoportokba sorolnám őket:

1. Zenefolklórral foglalkozik 15 cikk, ebből magyar zenefolklórral 11, nem magyarral 4.

2. Zenetörténeti tárgyú cikk 14 van a kötetben: 11 magyar, 3 nem magyar.

3. Irodalmi-történeti cikket 5-öt találunk benne, 4-et magyar és 1-et nem magyar irodalomtörténeti témáról.

4. Végül „egyéb“ címszó alatt foglalhatnók össze a fennmaradó 6 cikket, melyek közé Szabó Ferenc Kodály jelentőségét méltató cikkét éppúgy be kell sorolnunk, mint Ortutay Gyulának az európai folklór ballada-műfajával foglalkozó, Szabolcsi Bence, Tóth Aladár és Bárdos Lajos esztétikai vagy Gárdonyi Zoltán és Prahács Margit határterületeket érintő, lényegükben pedagógiai írásait.

Az én bírálati feladatom ezúttal csak a zenei tárgyú cikkekre terjed ki.

A gyűjtemény Kodály-életrajvként készült. Ezt mutatja nemcsak az a körülmény, hogy a 70 éves mestert a kötet elején a magyar és szovjet zenei- és tudományos élet vezetői köszöntik, méltatják munkásságát, hanem a kötetnek két másik jellemző vonása is. Az egyik az, hogy a tanulmányok magyar írói egytől-egyig vagy kortársai és küzdőtársai Kodály Zoltánnak a magyar tudományos életben, vagy pedig közvetlen vagy közvetett tanítványai. A másik jellemző vonása, hogy a Kodály személyéhez, születése napjához kapcsolódó cikkeken túl is *a gyűjteménynek minden tanulmánya, minden sora Kodály Zoltán korszakos jelentőségű életművére utal*. Népzene-tudományi összehasonlítás vagy zenetörténeti adatközlés, irodalmi tanulmány vagy pedagógiai, történeti ismertetés, mind Kodály életművének egy-egy megkezdett csapásán halad tovább és mutatja, hogy munkásságának gazdag sokoldalúsága a magyar kulturális hagyománynak milyen széles területét fogja át. Jelzi, hogy zene-tudományunk minden tenyésző ága mennyi erőt, ösztönzést és útmutatást kap Kodály alkotói és rendszerező életművétől.

A tanulmányoknak nagy része ezúttal is a magyar népzenei kutatásból veszi tárgyát, de — szemben az 1943-as emlékkönyv egyoldalúan néprajzi összeállításával — szinte azonos mennyiségben csatlakoznak a népzenei cikkekhöz az írott zenetörténeti hagyománnyal foglalkozó írások is.

A nagy népdalgyűjtemény munkatársainak tanulmányai természetesen napi munkájuk tárgyköréhez csatlakoznak. KERÉNYI GYÖRFY a regölés és regösének dunántúli elterjedését térképezi s ezzel a Népzene-tár sajtó alatt álló második kötetéhez ad előljárót. KISS LAJOS a Lengyel László-játékról írott tanulmányával az első kötet anyagához kapcsolódik.

VARGYAS LAJOS összehasonlító tanulmánya ugor kapcsolatokra mutat rá népzene-nk egy sor fontos jelenségében, s ezzel népzene-nknek néhány jelentős nyitott kérdését helyezi új megvilágításba. Anélkül, hogy tudományos

vitába akarnék szállni példákkal bőven alátámasztott, többnyire meggyőző fejtegetéseivel, mégis megjegyzem, hogy az ú. n. vagáns- és verbunkos daltípusokra vonatkozó következtetései — bár csak utalásszerűek — túlzottaknak látszanak. Mindenesetre ahhoz, hogy zenetörténetileg olyan sokirányban rokon és sokfelől determinált műfajtypusokra és stíluscsoportokra az ugor rokonságot akár sejtés formájában is vonatkoztatni tudjuk, sokkal alaposabb kutatás és szélesebbkörű dokumentáció volna szükséges. Ebben a pillanatban én a VARGYAS által felfedezett hasonlóságokat a multszázad eleji magyar tánczene és a tárgyalt ugor dallamtípusok között egyfelől nem látom szerkezetieknek. Nehezen tudok belemenni például abba, hogy a „Galántai táncok“ kezdődallamának első fele a siratókhoz hasonlóan a lelépő kadenciához viszonyítva tétovább és kevésbé jellegzetes dallamprofilt mutatna, még ha a gazdag ornamentáció ezt a látszatot kelti is. Másfelől, ha ezt a fajta hasonlóságot el is fogadjuk, inkább különböző eredetű, egymástól függetlenül hasonló módon fejlődött dallamalkotásnak, mintsem rokonsági összefüggésnek szeretném tekinteni. Ez a megjegyzésem természetesen semmivel sem akarja kisebbiteni a Vargyas-tanulmány előbb hangsúlyozott értékét és jelentőségét.

JÁRDÁNYI PÁL tanulmánya érdekesen világítja meg a magyar népzene tonális viszonyainak egy sereg megoldatlan, többarcú kérdését. Kétségtelen, hogy ezeknek a rendkívül sokrétű, néhány bevált terminussal el nem skatulyázható jelenségeknek a rendszerezésében és áttekintésében a relatív szolmizáció, helyesebben: a hangmagasságok abszolút rezgésszámhoz nem kötött, tonalitás-közién is relatív jelölése sokat segít. Előre visz egy lépéssel a Krohn-féle kategorizálástól egy homogénebb, egyben anyagszerűbben alkalmazkodó jelző és rendszerező módszer felé. Sikeres alkalmazását már bebizonyította a gyermekdal-kötet is, ahol Kerényi György ötletes rendszerében sikerült maximálisan közelíteni egymáshoz a szótári és a tartalmi besorolás szempontjait. Hogy aztán JÁRDÁNYI PÁLnak mennyire lesz abban igaza, hogy ezeket a tonális viszonyokat a relatív szolmizáció nemcsak rendszerezni, hanem „felfedni“, tehát felkutatni is segít, az már más kérdés, azt majd a további fejlődés dönti el. Az arabok számjelölő rendszere mindenesetre forradalmat jelentett a matematikai gondolkozásban is. Guido megújított leleménye is sokat használhat a jó áttekintés útján a kutatásnak is.

DOMOKOS PÁL PÉTER és KERTÉSZ GYULA tanulmánya arról tanúskodik, hogy a népdalkutatás módszerei napról-napra fejlődnek, s a fejlődő gépi technika mennyit segít a tárgyhöz mind több oldalról közeledő kutató tudós-nak munkájában.

Külön kell említenünk és kiemelniünk BJELJÁJEV professzor, a neves szovjet népzene-tudós értékes tanulmányát a népi többszólamúságról. Olyan hatalmas, jórészt ismeretlen területre világít be a cikk, amelyet a mi népzene-kutatóink is eléggé elhanyagoltak eddig. A tanulmány a maga rövidegében is értékes rendszerező összefoglalást ad érdekes példákkal a népi harmóniavilág

különböző típusú megnyilatkozásairól. Új, eddig még tudományosan fel nem dolgozott területre nyerünk általa bepillantást s talán nem túlozunk, ha úgy véljük, hogy ennek a kutatási iránynak az eredményei új megvilágításba helyezik majd a zenetörténet egy sereg jelenségének magyarázatát, a középkori többszólamúság kialakulásától és énekkari stíluskutatásig, hangszeres játékmódok, zenekartípusok történeti vizsgálatáig, sőt az egyszólamú népi dallamok kutatásáig.

LAJTHA LÁSZLÓ és LIGETI GYÖRGY ezzel szemben elsősorban a magyar és román népi zenekari játékmód első hiteles adatait közlik hazánkban, Lajtha László bő partitúra-lejegyzésekben, Ligeti érdekes megfigyelésekben. A magyar népzene-kutatás új ágával állunk itt szemben. Kihatásait még ennek sem mérhetjük fel pontosan, de többek között valószínűleg Bartók egész kompozíciós technikájának megértéséhez jelentősek lesznek ezek és a további eredmények, nem beszélve népzene-kutatásunk, zenetörténeti stílusvizsgálataink és zenekari tömegmozgalmunk nagy hasznáról.

A magyar zenetörténet kutatói közül BARTHA DÉNES MAJOR ERVIN, RAJECZKY BENJÁMIN Cs. TÓTH KÁLMÁN tanulmányait említjük meg. BARTHA DÉNES a Pálóczi Horváth-féle „Ötödfélszáz énekek“ lejegyzésének ritmikai értelmezésében igen jelentős új módszer alkalmazásával jelöl utat egyszersmind más, hasonló lejegyzések ritmikai megoldása felé is. RAJECZKY BENJÁMIN. a magyar gregoriánnum történetéből mutat be adalékokat, s kutatásai nyomán — ha egyelőre jelekben is — egy olyan gazdag középkori magyar egyházi zenélésmód körvonalai rajzolódnak elénk, amelyről eddig éppen csak töredékes híreink voltak, de felkutatása zenetörténeti és népzenei fejlődésünk nem egy kérdésére deríthet új világot. Cs. TÓTH KÁLMÁN részletesen feldolgozva közli legnevezetesebb halottasénekeink dallamanyagának adatait, a történeti énekeskönyvek alapján. Ezzel a magyar zenetörténetnek olyan területét teszi meg az adatgyűjtés és rendszerezés fontos lépését, amelynek ismerete sok tekintetben kulcsot adhat a históriás énekek és a népzene XV—XVIII. századi életének, érintkezési formáinak feltáráshoz.

A zenetörténeti adatközlésnek egy igénytelenebb fokát jelenti BARNA ISTVÁN, BÓNIS FERENCZ és SZÉKELY ANDRÁS tanulmánya. Csak helyeselni tudjuk, hogy a fiatal zenetudósjelöltek az adatfeltárás könyvtári munkáján inaskodnak és az írásos magyar zenetörténeti hagyomány feltáráására szentelik magukat. Az is helyes, hogy zsenéik helyett kapnak ebben a jelentős tudományos gyűjteményben. De természetesen az adatközlő munkát is lehet különböző színvonalon végezni, s bizony Székely András munkája még talán túl elemi fokát mutatja az efajta tevékenységnek. BARNA ISTVÁN sem használja fel az alkalmat, hogy a Magyar Simplicissimus néven bemutatott német származású önéletrajzíró becses adatait a XVII. századi magyar kulturális életről más hasonló adatokkal egybevetve túlmenjen a trombitás-cél életmódjának szűkebb ismertetésén, és az udvari-nemesi zenélés átfogóbb képét

igyekezzék megrajzolni. VÁRNAI PÉTER is érdekes tárgyhöz nyúl a szegedi árvíz írásban is hagyományozott nótájának közlésével, ma élő alakjának összevetésével. Tanulmánya kétségtelenül igen lényeges problémát vet fel az írott hagyomány népdallá válásának és tovább élésének vizsgálatával, bár közlése szintén további értelmezésre, felhasználásra vár, önmagában csak egy adat.

MAJOR ERVIN a magyar zenetörténet egyik legnagyobb anyagismerettel és tudományos felkészültséggel rendelkező tudósa. Azok az adatok, amelyek tanulmányából a verbunkos-zene és a népzene kapcsolatáról ismertekké válnak, nagyon sokat jelentenek számunkra. De éppen a tárgy érdekessége és jelentősége megkívánná, hogy a szerző az adatokból levonná azokat a következtetéseket, amelyeket a címben ígér („Népdal és verbunkos“). Így a becses adatok arra várnak, hogy vagy közlőjük illessze bele őket később egy erről a tárgyról szóló nagyobb tanulmányba, vagy más vonja le belőlük a népdal és a verbunkos néven közismert népi hangszeres tánczene emlékei közti kapcsolatra vonatkozó tanulságokat.

A nem-magyar anyagot feldolgozó tudósok munkái közül feltétlenül meg kell említenünk HAMMERSCHLAG JÁNOS izelítő-tanulmányát a zenei ornamentika kutatás témaköréből. Hammerschlag János európai hírű tudósa a zenei ornamentikának, és tanulmányai egyre inkább annak bizonyításához vezetnek, hogy a zenei díszítések mennyire jellemzően és szervesen tartoznak hozzá nemcsak a zenei előadásmóddhoz, hanem magához a dallam koncipiálásához is. Különösen sokat várunk tőle a java részében ornamentálisan fogant magyar és keleteurópai dallamvilág egy sor jelenségének feltárásában, értelmezésében. Kézenfekvő ez a várákozásunk akkor is, ha tekintetbe vesszük, hogy az erősen ornamentált, európaszerű évszázadok óta magyarosnak ismert táncdallamformálás mennyire összefonódott sok ponton az európai barokk-zene egyes stílusjegyeivel.

Ebből a zenetörténeti témakörből, t. i. a nem-magyar tárgyú anyagból külön említést érdemel MARÓTHY JÁNOSNAK, a fiatalabb zenetörténész-nemzedék tagjának cikke. Ez a hosszabb tanulmány azzal foglalkozik, hogy hogyan alakultak ki a korán polgáriasodó nyugateurópai országokban a falusi és városi nép zenélési alkalmából és formáiból a népben ható haladó, sokszor forradalmi erők hatására — többnyire a feudális kormányzati és egyházi szervek tilalma ellenére — az európai zene műformái, későbbi műfajainak csirái. Ez az alapos és széles irodalmi, történeti ismeretekre támaszkodó írás még esetleg meglévő hiányosságaival együtt is igen jelentős biztatásunk arra, hogy a marxizmus-leninizmus tudományosságának módszerei bevonulnak a magyar zenetörténeti kutatásba is és lehetővé teszik, hogy eddigi és ezutáni zenetörténetírásunk saját multunkra vonatkozó sok felgyűjtött adatát megfelelő rendszerezésben, új történeti szemlélettel feldolgozva lássuk viszont. — A tanulmány hibái közül talán azt tartanám legjelentősebbnek, hogy a nép életének zenéléssel egybekötött alkalmait, ünnepeit szinte kizárólag a népvándorlással

újonnan települt népek szempontjából tekinti és dolgozza fel, figyelmen kívül hagyva azokat a különböző formákban, utakon és módokon hagyományozott népszokásokat, amelyek a görög-római időkre vagy ezek útján egy még régebbi mediterrán történelemre nyúlnak vissza, és amelyek újult életre keltek és új jelentést kaptak az új népek megfrissülő kulturális vérkeringésében.

Az irodalom- és zenetörténet határán áll RÉVÉSZ IMRE kitünő tanulmánya Liszt és Lamenis kapcsolatairól. Nagy örömmel üdvözljük ezt az írást a könyvben, egyedüli emlékeztetőként zenei multunk legfényesebb alakjára, Liszt Ferencre. A tanulmány fontos adalékot szolgáltat Liszt eszmei, emberi fejlődésének megismeréséhez és zenei alkotótevékenységének nem egy megnyilatkozásához ad kezünkbe kulcsot. Ismerjük be, hogy szakmabeli zenetörténészeink helyett teljesített jelentős feladatot Révész Imre, amikor ezt a tanulmányt, egyéb történeti kutatásaink számunkra oly becses melléktermékét, közreadta a kötetben.

Most félbeszakítom a cikkek egyenkénti ismertetését és az eddig még nem érintett zenei tárgyú tanulmányokról is majd az összefoglaló értékelésben teszek említést.

A gyűjtemény kétségtelenül teljességre törekedett, arra, hogy a magyar zenetudomány képviselőit korra és érdeklődési területre való tekintet nélkül lehetőleg teljes számban felvonultassa a szerzők sorában. Ezt a teljességet kevés kivétellel el is éri, és ha ilyen tekintetben nem is hiánytalan, ez nem a szerkesztők: Szabolcsi Bence és Bartha Dénes hibája. Így is becses anyagot adott számunkra ahhoz, hogy a kötetet a jelenlegi magyar zenetudományosság tükrének tekinthessük. Ha tehát a kötetről beszélünk, mindig az egész magyar zenetudományi munka keresztmetszetét látjuk benne.

Mint már említettük, az 1943-as Kodály-emlékkönyv egyoldalú folklór-anyagához mérten egészséges fejlődés bizonyossága az idei emlékkönyv. Részben a zenetörténet írott emlékei iránti sokkal erősebb érdeklődés, részben a tudósutánpótlás cikkeinek megjelenése önmagában nagy előrelépés a korábbi állapothoz képest. Van zenetudományunk, de vajjon megfelel-e annak a fejlődésnek, amin az utóbbi években a felszabadulás óta egész zenekultúránk keresztülment? Hogy erre a kérdésre felelhessünk, kanyarodjunk vissza a kötet tartalmi elemzéséhez.

Általában nagy gyakorlattal és tudományos felkészültséggel rendelkező tudósok munkáival állunk szemben. Nem egy tanulmány olyan új úton tör csapást, amely igen becses távlatokat nyit meg a további kutatás előtt. Az egyes cikkek önmagukban — mint láttuk — többnyire kiállják a szigorú tudományos bírálatot. Példamutatóan gondos anyagelőkészítés, teljes akribia és irodalomismeret jellemzi az írások jelentős részét, értékes adatokkal, tudásanyaggal gazdagítják a magyar népzenei és zenetörténeti kutatást.

A kötetből mégis hiányzik valami. Ha röviden akarnók összefoglalni és úgy fogalmazni meg, hogy a népünk életével, kultúrájával, az eleven mával

való kapcsolat állandó tudata hiányzik a könyvből, talán túl általánosan, demagógul és sématicusan mondanók el, amit szeretnénk megfogalmazni. Részletesebben, aprólékosabban kell kifejtetni, hogy véleményünk szerint milyen szempontok tennék a gyűjteményt teljesebbé.

Kezdjük talán a népdalkutatás, a zenei folklór körébe vágó tanulmányokkal. Az 1943-as emlékkönyv megjelenésének idején még politikai feladat és állásfoglalás volt a magyar népzenenek, mint multunk kulturális kincsének elfogadtatása a közvéleménnyel. A helyesen értelmezett és művelt népdalkutatás és propaganda szembenállást jelentett a sovinizta álmagyarkodással, népünk igazi életének, érzéseinek megismerését és bemutatását a tendenciózus hamisítókkal szemben. Ezzel egyidejűleg az idetartozó tudományos feladatok elsejének az anyag hí, leíró feltárását és közlését tartottuk. — Időközben egész társadalmi és ezzel együtt természetesen kulturális, művészeti és tudományos életünk is hatalmas fordulaton ment át. Az új helyzetben fel kell tennünk a kérdést: fennáll-e még a népzene tudomány rendszerező, feltáró, közlő feladatainak időszerűsége? Feltétlenül fennáll és még sokáig fenn is fog állani. Hiszen annak a rengeteg felhalmozott anyagnak a publikálásában, tudományos rendszerezésében, amelyet egy félévszázad gyűjtőmunkája felhalmozott, még nagyon is elől tartunk, s a gyűjtemény maga is napról-napra duzzad. Eddig a gyemekdalok rendszeres gyűjteménye jelent meg, a népszokásoké sajtó alatt és a siratóké tervben van. Tehát még néhány éves távlatban sem látjuk, hogy mikor kerülnek sorra a Bartók Béla által tulajdonképpen (alkalomhoz nem kötött) daloknak nevezett típusok. De mégis előbbre tartunk, mint tíz évvel ezelőtt, mert a rendszeres publikálás állami feladattá vált és egyre nagyobb-mérvű támogatással folyik. Mint rendszeres, állandó munkát vesszük tudomásul és elismertetése nem politikai küzdelem feladata.

Ezzel együtt azonban jelentkezik egy másik fajta érdeklődés és igény a népdalkutatókkal szemben: a népdalkincs objektív leíró-rendszerező közreadásán túl egyre inkább elvárjuk népzene kutatóinktól, hogy a népzene ne csak mint teaurált kulturális állótkét, hanem mint egész élő zenekultúránk eleven hatóerejét, teljes társadalmi problematikájában mutassák be. Valami olyanféléről is szó volna itt, mint amit LAJTHA LÁSZLÓ népzenei biológiai kutatásnak szeret nevezni.

Szeretnénk biztatni és bátorítani kitűnő felkészültségű, világviszonylatban is jelentős munkát végző népzene tudósainkat, hogy a már rendszerezett anyag alapján és a további vizsgálatban egy szélesebb kitekintésű és társadalmibb velleítésű módszerrel nyúljanak hozzá a magyar nép kulturális életének zenei anyagához. Jelentené szerintünk ez az újabb szemléletmód részben a dallamok egyes csoportjainak, típusainak mint a művészi kifejezés eszközeinek vizsgálatát. A népdal ma már az egész nép számára szolgál érzelmi kifejezőeszközéül. Nem közömbös tudnunk, hogy ezzel a remekbecsiszolt kifejezőeszközzel, apparátussal hogyan él maga népünk. Elég itt arra utalnunk, hogy

a népdal szövegének és zenéjének összefüggéseit is mindeddig csak formai-ritmikai-prozódiai vizsgálat alá vették tudósaink (Szentjóni Miklós tanulmánya az 1943-as emlékkönyvben, Vargyas Lajos „A magyar vers ritmusa“ c. könyve), s azt is elvétve. De hol van még a dallan- és szövegtípusok tartalmi kapcsolódásának, a variánsképzés ilyen szempontú feldolgozásának nagy munkája, amit pedig alkotóművészetünk és zenével élő egész népünk igényel!

Alapos kutatások foglalkoznak már a magyar népzene keleti, ázsiai rokonságának kiderítésével. De néhány úttörő tanulmánytól eltekintve, nagyon is sokkal vagyunk adósai magunknak az írott magyar és európai zenei hagyomány (vulgo: zenetörténet) és népzeneink fejlődésének összehasonlító, együttes és dialektikus vizsgálatában. — Bartók Béla nagyjelentőségű tanulmánya népzeneink és a szomszéd népek népzenejének kölcsönhatásairól még nem sok követőre talált.

Hátra van a hagyományozott anyag mai életének rendszeres kutatása is: hogyan viselkedik népzeneink egy társadalmi tekintetben rohamosan fejlődő és átalakuló korban? Várnai Péter már említett tanulmánya tárgyválasztását tekintve dicséretet kivétel.) Hátra van annak vizsgálata is, hogy népzeneink hogyan válják és válik élő zenei alkotóművészetünk kifejező közegévé, milyen jelentés-változások útján lesz alkalmas mai életünk problémáinak zenei kifejezésére.

Tulajdonképpen mindezek nem is olyan új dolgok. Hiszen Bartók és Kodály tudományos, alkotói és nevelő életműve ennek a magas értelemben vett humánus népdalkutatásnak a jegyében folyt és folyik le: minden adatuk, közlésük, leírt szöveg- vagy kótasoruk transzparensként sugározza át a magyar nép nagy-nagy szeretetét és ismeretét. Ezért várja népünk szomjasan, hogy tudósaink újra megtalálják, felkutatott népzenejében mutassák meg neki saját szebb arcát, legjobb értékeit és világítsanak előre a tudomány fényével kulturális jövője felé. Nem vonakodom kimondani: szeretném megóvni népzene-kutatóinkat egy bizonyos tudományos objektívizmus veszélyétől, ami mindannyiszor fenyeget, ha a tudományos adatközlés nem egy magasabb, elvszerű tudományos célkitűzést szolgál, vagy elveszti kapcsolatát egy ilyen vezető-elvvel és öncélúvá válik. Ennek a veszélyét érzem én most a Kodály-emlékkönyvben, de tudom, hogy népdalkutatóink tudományos felkészültsége, népzene-tudományunk hagyományai és életünk követelményei egyaránt segíteni fognak ezt a veszélyt elkerülnünk, megalapoznunk a marxi-lenini elméleti tanításokon nyugvó népzene-kutatást.

A zenetörténeti tanulmányokban már rámutattunk olyan jelenségekre, hogy a közlő tudós megáll az egyszerű adatközlés fokán és sokszor „pártatlan“ objektivitással rábizza az olvasóra az adatokból eredő következtetések levonását. Az előbb Major Ervin tanulmányára hivatkoztam elsősorban, de még kiegészíthetem ezt az utalást akár VÉCSEY JENŐ, akár PRAHÁCS MARGIT cikkére való hivatkozással. Mindkettejük izgalmasan érdekes anya-

got dolgoz fel. Vécsey a magyar Haydn-kutatás egyik értékes adatát közli, Prahács Margit pedig a múlt század óvodai zeneoktatásának beszédes dokumentumait ismerteti. Mégis, mindketten elmulasztják, hogy tárgyukat szélesebb problematikával, mélyebben dolgozzák fel és a kézenfekvően szomszédos következtetéseket részben az egész Haydn-oeuvre-be való beállítással, a XVIII. század magyar főúri zeneéletére való esetleges utalással, részben a magyar és német óvodai nevelési irányon keresztül a múlt századi társadalmi fejlődés lényeges momentumaihoz való kapcsolódással levonják.

Ennek a zenetudósaink körében kétségtelenül fellelhető egyoldalúságnak a fő okát abban látom, hogy nincs eleven kritikai-esztétikai közvéleményünk. Nagyon hiányzanak a kötetből éppen ezért az elemző-esztétikai, kritikai tanulmányok. SZABOLCSI BENECÉ és BÁRDOS LAJOS esztétika-elméleti írásain kívül egyedül TÓTH ALADÁR 1942-ben írott tanulmánya képviseli az esztétikai irodalmat. A cikk Kodály Zoltán kórusművészetének tartalmi-formai elemzését adja. Nem állítom, hogy sehol sem kell vitakoznunk megállapításaival. Semmimódon sem tekinthetjük a marxi-lenini esztétika szellemében fogant írásnak. De a maga korának és műfajának kitűnő felkészültséggel és magas színvonalon megírott darabja. Bár volna ilyen színvonalon elemző tanulmány a kötetben még néhány, hogy látnók a történeti és folklórtanulmányok kapcsolatát az élő zenei alkotással, a mával. Egy Kodály-émlékkönyvtől joggal várhatjuk el, hogy elmondja, mit jelent ma számunkra Kodály egész életműve, művei mit mondanak nekünk. Mert amíg ezzel adósok vagyunk, az 1943-as emlékkönyv hibájában vagyunk vétkesek: Kodály Zoltánt csak népzene tudósnak ünnepeljük, zeneszerzőnek nem. De nemcsak Kodály műveinek, hanem többi klasszikusaink bármelyikének alkotásairól is hallgat az emlékkönyv. Pedig a jó zenekritika a jelen zenetörténete, a múlt pedig csak holt adattár, ha nem fűződik hozzá a hagyomány nagy alkotásainak eleven, állandóan értékelő tudata, ismerete.

Ezért, ha az emlékkötetet zenetudományunk hű tükrének tekintjük azokban a cikkekben, amelyek megjelentek benne, igaz a kép akkor is, ha a meg nem jelent és meg nem írott tanulmányok szempontjával egészítjük ki. Valóban, nincs eleven zenekritikai közvéleményünk. Amilyen fontos az egyik oldalról az, hogy a magyar zenei múlt és jelen adatszerű feltárását ilyen buzgalommal végzi zenetudományunk, éppen olyan nagy hiba másfelől, hogy az adatszerű feltárást elég gyéren kíséri a jelenségek elvi magyarázatának kísérlete. A marxizmus-leninizmus módszereinek alkalmazására alig találunk példát a könyvben (erre vonatkozó eredményes kísérletként mutattuk be Maróthy János tanulmányát), s olvasása közben önkénytelenül arra kellett gondolnunk, hogy vajjon ki és mikor fogja a temérdek felhalmozódó anyagnak ilyenirányú feldolgozását megkezdeni.

Enélkül zenetudományunk nem magyarázza bonyolult utakon és módokon fejlődő zeneéletünk ezer jelenségét. Mire való a múlt ismerete, ha nem

kapcsolódik a jelen eleven, mozgó életéhez és nem mutatja a fejlődés útját a jövő felé?

Ezért nem tölti be a kötet hiánytalanul a Kodály-émlékkönyv szerepét sem, mert kevés elevenebb és jövőbemutatóbb értékünk van a köztünk élő és alkotó Kodály Zoltánnál. Az ő életművének, célkitűzéseinek, eszméinek nemcsak a könyv elején álló néhány méltató cikkben, hanem egy eleven, pártosan politizáló, kritizáló és vitatkozó zenetudományos közélet írásos tükröződésében kellene megjelenie. Olyanokban, amilyenekben Bartók és Kodály harcoltak és politizáltak a maguk idejében.

Összefoglalom. Hogy a Kodály-émlékkönyv egyes tanulmányai mennyire helytállóak és mekkora az értékük önmagukban, azt majd a tudományos viták el fogják dönteni szakterületenként. A kötet mindenestre teljes képet fest zenetudományunk mai helyzetéről. Mit mutat ez a helyzet? Azt, hogy a Kodály tanítványaiból, munkatársaiból regrutálódott nagyfelkészültségű, kitűnő zenetudósok végzik a magyar írott és íratlan zenei hagyomány feltárását. Egyre fokozódik az ifjabb generáció érdeklődése az írott hagyomány iránt, s köztük Maróthy János már értékes kísérletet tesz a marxizmus-leninizmus tudományos módszerének alkalmazására a zenetörténeti kutatásban. A zenetudományos élet fellendült és szervezett keretek között folyik. Mivel azonban a magyar zenekritikai és elemző-esztétikai irodalom elsorvadt, még a felszabadulás után sem kelt új életre, a tanulmánykötet cikkei nem egyszer a pozitívizmus, pártatlan és állást nem foglaló objektívizmus veszélyére hívják fel figyelmünket. Ennek a veszélynek a jele az is, hogy a történeti és folklórkutatások tárgyukat sokszor az élet és fejlődés teljességéből kiszakítva, elszigetelten szemlélik. Hogy hatalmas zenetudományi fekvőértékeinket mobilizálni tudjuk, sürgős feladatunk az elvi alapon álló, magasszínvonalú zeneesztétikai-kritikai irodalom feltámasztása és kifejlesztése. Hogy ez az eleven, oxigént és életet hozó véranyag általában hiányzik a kötetből, arról a két szerkesztő nem tehet. Nem pótolhatták a hiányzó irodalmat egy félév alatt. Őket legfeljebb azért érheti bírálat, hogy a kötet tanulmányaival szemben nem alkalmaztak mindig elég sűrű minőségi rostát, s így a cikkek színvonala egyenlőtlen. Ezt a hiányosságot menti a kötet alkalmosságára, emlékkönyv-jellege. Így, ahogyan megjelent, hiányosságaival együtt is nagy nyeresége a magyar zenetudományi irodalomnak.

Ez a bírálat talán éles, talán túl éles fénybe állítja a gyűjtemény hibáit. De úgy vélem, hogy éppen a zenetudományi bizottság előtt véleményemet nyíltan és teljes élességében kell elmondanom. Ha egy-egy cikkről nem tettem külön említést, a cikkek írói talán nem fognak rám megneheztelni.

Még egy szót a könyv külsejéről. Szép, gondos, a könyv jelentőségéhez és tartalmához méltó munka. Még méltóbb volna, ha a borítólap színösszeállítására, a ráfestett és a belső vászonfedőlapba is benyomott lant és hangjegy-

diszítés nem utalna inkább regényes életrajzra, vagy egyéb, a szónak nem is mindig egészen jó értelmében vett népszerű munkára. Ha elmarad, komolyabb lett volna a könyv külső alakja.

Ujfalussy József

A KODÁLY-EMLEKKÖNYV IRODALOMTÖRTÉNETI TANULMÁNYAI

A Zenetudományi Tanulmányok I. kötetét, melyet a Magyar Tudományos Akadémia Kodály Zoltán 70. születésnapja emlékére adott ki, az irodalomtörténész is örömmel és haszonnal veszi kezébe. A kötet több irodalomtörténeti értekezést közöl, de zenetudományi cikkeinek egy része is szolgáltat irodalomtörténeti tanulságokat. Ez nem is lehetett másképp egy olyan emlékkönyv esetében, amely Kodály Zoltán nevét viseli. Hiszen munkássága a legszorosabb kapcsolatban áll a magyar irodalommal. Zeneműveinek bibliográfiájából a magyar költészet nagyjainak egész névsorát állíthatjuk össze. Balassi, Csokonai, Berzsenyi, Kölcsey, Vörösmarty, Petőfi, Arany, Ady nagyszerű verseit az ő dallamai még közelebb hozták népünkhöz. A Hány Jánosban Garay Obsitosa elevenedik meg; Kodály fedezte fel Kecskeméti Vég Mihály zsoltárának költői szépségeit, erkölcsi erejét és emelte azt múzeumi ritkaságból egyik legnagyobb zenei remekművünk méltó szövegévé. Észre vette az irodalomtörténetírás által közel 80 éven át elhallgatott és lekicsinyelt Szkhárosi Horvát verseinek erőt sugárzó nyelvét, ritmusát és tudjuk jól, hogy a bibliográfiában szereplő gyűjteményes kiadásokban a magyar költészet további értékei rejtőznek Kodály új életet adó dallamaival egybeforvva. Gondoljunk például a *Bicinia Hungarica* Verseghy-epigrammájára.

Kodály Zoltánt nemcsak mint a magyar költészet remekeinek kítőnő érzékű válogatóját és kongeniális zenei tolmácsolóját ismeri az irodalomtörténetírás, hanem mint tudományunk szakavatott művelőjét is. Az *Árgirus* nótájának a feltárásával a magyar vers ritmusának történeti vizsgálatához adott felbecsülhetetlen segítséget, legutóbb pedig Arany népdalgyűjteményének feldolgozásával új lehetőségeket nyitott meg egyik legnagyobb költőnk tudományos vizsgálatában. De az irodalomtörténet számára ezeknél a közvetlen útmutatásoknál is sokkal nagyobb jelentőségű az a közvetett segítség, amelyet népzenekutatásával adott. Bartók és Kodály gyűjtései és tudományos feldolgozásai a magyar költészet, s különösen a régi magyar költészet számos kérdésének egészen új megvilágítására vezetnek. Elég a Kodály irányítása alatt készült *Magyar Népzene Tárának* I. és II. kötetét végiglapoznunk, és a régi magyar költészetből ismert motívumok egész tömegével találkozunk. Pedig ebben a két kötetben csak a gyermekjátékok és a „jeles napok“ dalai szerepelnek, nem lehet vitás, hogy a sirató énekeket, a szerelmi dalokat, vitézi énekeket, a balladákat közzéadó kötetek még fokozottabban irodalomtörténeti érdekűek lesznek.